

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра педагогіки та методики навчання іноземних мов

Курсова робота з педагогіки
на тему: «Вплив стилю поведінки батьків на соціальний розвиток підлітка»

Студентки групи **СОа 20-21** денної форми здобуття освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти філологічного факультету освітніх технологій (**спеціальність 014** Середня освіта (за предметними спеціальностями), **спеціалізація 014.021** Англійська мова і література, **освітньо-професійна програма** Іноземні мови та літератури, методика навчання іноземних мов і зарубіжної літератури (англійська мова і друга західно-європейська мова))

Савчук Марини Сергіївни

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук, доцент

Соловей М. І.

Оцінка за 4-бальною шкалою _____

Оцінка за 100-бальною шкалою _____

Оцінка за шкалою ЄКТС _____

Члени комісії: _____

(підпис) (Прізвище та ініціали)

_____
(підпис) (Прізвище та ініціали)

_____
(підпис) (Прізвище та ініціали)

КИЇВ– 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. АНАЛІЗ ВПЛИВУ СТИЛЮ ПОВЕДІНКИ БАТЬКІВ НА СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ПІДЛІТКА	6
1.1 Види стилів взаємодії батьків з дітьми.....	6
1.2 Фактори, що опосередковують стосунки між батьки та підлітками.....	10
1.3 Практичні наслідки та рекомендації, щодо мінімізування негативних наслідків взаємодії батьків та дітей.....	12
РОЗДІЛ 2. БАТЬКИ ЯК ПРИКЛАД ОСОБИСТОЇ МОДЕЛІ ДЛЯ НАСЛІДУВАННЯ	17
2.1 Наслідки позитивного та негативного моделювання ролі батьків у стосунках з підлітками.....	17
2.2 Передача цінностей та переконань батьків дітям при їх взаємодії.....	20
ВИСНОВКИ	23
РЕЗЮМЕ	26
АВСТРАСТ	27
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	28
ДОДАТКИ	32

ВСТУП

Важливість раннього розвитку дитини неможливо недооцінити. Саме на цій стадії в тканину людського існування вплітаються контури пізнання, емоційної стабільності та соціальної адаптованості. Однак у центрі цього процесу лежить питання: яку роль відіграють батьки у формуванні долі своїх дітей?

Розуміння стилів взаємодії має важливе значення для розуміння динаміки, яка формує особистість підлітка. Різні стилі дають різні результати, і розпізнавання цих моделей сприяє обґрунтованим зусиллям для сприяння здоровому розвитку та позитивним результатом для дітей. Обізнаність батьків, послідовне спілкування та постійне навчання ефективним методом виховання сприяють створенню середовища, сприятливого для оптимального формування особистості.

Практичне значення дослідження. В основі цього дослідження лежить розуміння стилів взаємодії – різноманітних підходів, за допомогою яких батьки направляють, виховують і формують особистість своєї дитини, що розвивається. Будучи архітекторами початкового соціального ландшафту, батьки стають і провідниками, і учасниками їх розвитку. Ця робота робить спробу заглибитися в ґрунтовний взаємозв'язок між стилями взаємодії батьків і складним соціальним розвитком дитини.

Актуальність проблеми. Вплив батьків на формування особистості дитини глибокий і далекосяжний. З того моменту, як дитина з'являється у світі, батьки стають основними архітекторами у формуванні індивідуальних характеристик, поведінки та ставлення, які в сукупності визначають її особистість. Наприклад: надійна прихильність сприяє емоційному благополуччю та сприяє розвитку позитивної самоконцепції. Або ж підтримуюче та заохочувальне батьківство створює сприятливе середовище для особистісного зростання дитини. Позитивне підкріплення та визнання досягнень сприяють розвитку самооцінки та впевненості. Те, як батьки встановлюють і запроваджують правила, формує розуміння дитиною меж і прийнятної поведінки і це факт, який робить це дослідження актуальним у будь-який час.

І з цього не дивно, що саме ця тема бентежить та неймовірно цікавить наукові кола, які так чи інакше відносяться до психології та педагогіки.

Неможливо оминати видотного українського педагога, відомого своїми інноваційними підходами до виховання та освіти дітей, які стали важливим внеском у галузь педагогіки – Василя Сухомлинського (1918 – 1970), “Серце віддаю дітям”, “Народження громадянина”, “Як виховати справжню людину”, “Павлиська середня школа”, “Сто порад учителям”, “Батьківська педагогіка” та ін.

Також не слід забувати про Ананьїна Степана Андрійовича (1874 –1942) – видатного українського педагога і психолога, вченого, фахівця з теорії виховання, зокрема трудового й естетичного, порівняльної педагогіки і педології, професора та викладача курсу дитячої і педагогічної психології «Інтереси до викладання сучасної психології та педагогіки» (1915).

Григорій Григорович Ващенко (1878–1967) – український педагог, психолог, фахівець з дидактики і національного виховання, творець української виховно-освітньої системи, автор роботи «Основи етичного виховання», методичних посібників з педології, проблем соціального виховання і навчання, організації дитячих установ.

Психологічні особливості впливу сім’ї на формування «Я-концепції» у дітей підліткового віку чудово дослідила у своїй роботі Качан Ірина Олександрівна (2022).

Стиль батьківської поведінки як чинник виникнення і подолання хронічного стресу в підлітковому віці висвітлено в праці Анопрієнко Анни Василівни (2017).

Вплив чинника батьківської родини на рівень соціального інтелекту особистості вивчала Харченко Світлана Вячиславівна (2019).

Об’єкт дослідження: соціальний розвиток підлітка.

Предмет дослідження: стиль поведінки батьків у сімейному вихованні як чинник соціального розвитку підлітка.

Мета роботи: обґрунтувати сутність і зміст стилів поведінки батьків у сімейному вихованні, дослідити особливості впливу стилю поведінки батьків на соціальний розвиток підлітка.

Завдання дослідження:

1. Розгляд стилів поведінки батьків
2. Вплив поведінки батьків на соціальний розвиток підлітків.
3. Батьківська фігура, як приклад для наслідування.

Методи дослідження. У роботі було використано такі методи дослідження, як аналіз документів, методи порівняння, узагальнення, систематизації та класифікації, соціологічні методи (аналіз інтерв'ю, анкетування).

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, резюме українською та англійською мовами, списку використаної літератури та додатків.

РОЗДІЛ 1. АНАЛІЗ ВПЛИВУ СТИЛЮ ПОВЕДІНКИ БАТЬКІВ НА СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ПІДЛІТКА

1.1 Види стилів взаємодії батьків з дітьми

Перш ніж розпочати дослідження, нам необхідно дати визначення поняттям, на яких буде базуватись вся праця, а саме – кого ми можемо називати підлітком? В інформаційному просторі є безліч версій розуміння цього терміну.

За словами Стенлі Голла, підліток – це особа віком від 12 – 24 років, характерується фізичними, психічними та соціальними змінами, що відбуваються в період перехідного віку. Це було зазначено в праці "Adolescence: Its Psychology and Its Relations to Physiology, Anthropology, Sociology, Sex, Crime, Religion, and Education" (1904).

У своїх теоріях розвитку Жан Піаже визначив підлітка, як особу від 12 до 18 років, додаючи характеристики розвитку формальних операцій та абстрактного мислення. Цю інформацію можна знайти в роботі «The Moral Judgment of the Child» (1932).

Згідно із Законом України «Про охорону дитинства» поняття «дитина підліткового віку (підліток)» – це дитина у віці від 10 до 18 років, на що ми і будемо опиратись у своїх дослідженнях.

За визначенням Еріка Еріксона (1902–1994), видатного психолога, який прославився теорією стадій психосоціального розвитку, соціальний розвиток – це процес, який включає розвиток особистості в соціальному контексті, взаємодія з оточуючими та формування ідентичності. Еріксон визначив вісім стадій психосоціального розвитку, кожна з яких включає в себе певний соціальний виклик або кризу, яку особистість повинна подолати для подальшого зростання.

Наприклад, він вважав, що підлітковий період характеризується стадією "ідентичності проти розплутаності ролей". Підліток починає розуміти себе як унікальну особистість та намагається з'ясувати, хто він такий, як він відмінний від інших і яку роль він грає у світі. Це може бути періодом пошуку ідентичності, утвердження себе та встановлення соціальних зв'язків.

Також, що ж несе в собі поняття «взаємодія» батьків з дітьми? Один з найвідоміших вчених, який досліджував взаємодію батьків з дітьми, Джон Боулбі (1907 – 1990). Він був британським психіатром та психоаналітиком, відомим своєю роботою в галузі прикладної психоаналізу, особливо звертаючи увагу на взаємодію між батьками і дітьми. Взаємодія батьків з дітьми – це процес взаємного впливу та спілкування між батьками та їхніми дітьми. Цей процес відбувається на різних рівнях: емоційному, соціальному, когнітивному та поведінковому. Ці та інші дослідження є наявні в його книзі «Child Care and the Growth of Love» (1953).

Стосунки між батьками та дітьми визначаються рядом факторів, а ключовим серед них є стиль поведінки батьків. Проблема взаємозв'язку стилів поведінки, порушень батьківського ставлення і відхилень у психічному розвитку, здоров'я дітей ґрунтовно досліджується й з клініко-психологічних позицій в роботі Анопрієнко Олени Василівни (2017).

У цьому розділі ми розглянемо шість основних та самих поширених видів стилів поведінки батьків [Додаток А].

Класифікація стилів батьківської поведінки є досить різноманітною, та багато вчених по всьому світу намагались якомога влучніше дати їм визначення. Сьогодні ми розбиремо 4 ключових стилі, які зазвичай приписуються американській психологині Діані Баумрінд. У 1960 – 1970-х роках вона провела важливі дослідження, які виявили, що батьки можуть бути класифіковані за допомогою чотирьох основних стилів поведінки: авторитарний, авторитетний, ліберальний та пасивний. Усі результати своєї роботи вона передала нам на сторінках книги «Current patterns of parental authority» (1971).

1. Авторитарний стиль

Авторитарний стиль характеризується високим рівнем контролю та низьким ступенем взаємодії з дитиною. Батьки, які обирають цей стиль, встановлюють жорсткі правила і очікують від дітей слухняності без обговорень. Цей підхід може призвести до виникнення у дітей низької самооцінки та відчуття стресу, або ж соціальна інвалідизація – це приписування дитині особистої неспроможності.

Батьки ставляться до дитини як до «маленької невдахи», яка не може бути повноцінним членом соціальної групи; вони песимістично оцінюють її майбутнє.

З позитивних наслідків можна виділити лише слухняність та покірність особи. Такі підлітки можуть виконувати будь-які завдання та підкоряються авторитетам. А ось негативних наслідків, які будуть заважати соціальному розвитку, значно більше – нездатність приймати власні рішення, низька самооцінка, агресивність та пасивність, або ж навіть затримки в розвитку.

2. Пасивний стиль

Пасивний стиль, який також часто називають пасивним або безпечним, характеризується низьким рівнем контролю та низьким рівнем теплоти або зацікавленості в дітях. Основна ідея цього стилю виховання полягає в тому, що батьки не прагнуть активно контролювати або впливати на поведінку своїх дітей, а також не виявляють великої емоційної підтримки.

Такий стиль поведінки батьків може призвести до проблем у соціальних стосунків, адже підліток не буде розуміти важливості почуттів до інших та емоційно близьких зв'язків. Також не можна оминати неспроможність встановлення особистих кордонів, відсутність відповідальності та низька самодисципліна.

3. Ліберальний стиль

Ліберальний стиль є одним із підходів, де батьки надають дітям значну свободу та відповідальність, не втручаючись суттєво у їхні справи. У цьому підході важливою є довіра батьків до самостійності та внутрішньої мотивації дитини. Стосунки в сім'ї дружні з відтінком «панібратства». (Анопрієнко, 2017). Однак, невтручальний стиль може призводити до відсутності необхідного напрямку та взаємодії, що може вплинути на соціальний та емоційний розвиток дитини.

З позитивного впливу на соціальний розвиток можна віднести високу самооцінку у підлітків, адже з таким прикладом поведінки батьків вони знають важливість власних бажань та потреб, встановлюючи їх на перше місце. А ось негативних чинників трохи більше – низький рівень мотивації, послаблення соціальних навичок, таких, як розв'язування конфліктів. Недостатня

самодисципліна та контроль можуть погіршити взаємодію з оточуючим середовищем.

4. Авторитетний стиль

Авторитетний стиль представляє собою комбінацію елементів авторитарного та демократичного підходів. Батьки, яким притаманний цей стиль, встановлюють чіткі межі та правила, при цьому залишаючись відкритими для думок та ініціатив дитини. Це сприяє формуванню високого рівня самодисципліни та взаєморозуміння. За словами Анопрієнко (2017), це стиль, в якому рівнозначно проявляються як батьківський контроль, так і батьківське тепло, є найбільш сприятливим для розвитку дитини, формує в неї впевненість у своїх силах, емоційну стійкість, зрілість соціальних навичок.

З найпритаманніших негативних наслідків на соціальний розвиток – є занадто високі вимоги до себе. Це може як утримувати мотивацію до досягнень на високому рівні, так і сказуватись на недостатній впевненості у своїх силах.

У статті Мушкевича М. І. «Типи батьківського ставлення у сім'ях, які виховують проблемних дітей» (2012) було згадано таке явище, як батьківське ставлення, або ж система почуттів до дитини, що практикуються в сприйнятті її характеру та вчинків. А саме – відторгнення дитини (ставлення як до «попелюшки»), симбіоз з дитиною (злиття з дитиною для задоволення своїх психологічних потреб), інфантилізація (поводження з підлітком, яке не відповідає його віку та можливостям), соціально-бажаний образ (батьки змушують підлітків відповідати своїм очікуванням), авторитарна гіперсоціалізація (повний послух та дисципліна). Існує ще, на жаль дуже багато інших прикладів сприйняття дитини батьками, такі як підвищена відповідальність (підліток є відповідальним за менших або старших членів сім'ї), суперечливе виховання (мама – «злий поліцейський», коли батько – «добрий поліцейський») і т.д. (Чугуївський дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) № 3, 2017)

Кожен з цих стилів поведінки та сприйняття має свої унікальні особливості та вплив на розвиток дитини. Важливо враховувати контекст сімейного середовища

та індивідуальні особливості кожної дитини при розгляді різних стилів взаємодії батьків.

1.2 Фактори, що опосередковують стосунки між батьки та підлітками

Стосунки між батьками та підлітками є складними і часто вимагають уваги, терпіння та взаєморозуміння з обох сторін. Ці відносини визначаються різними факторами, які можуть опосередковувати їхній характер та розвиток, а також впливати на формування дуже важливої риси особистості – самооцінки. В Україні найрозповсюдженіший тип – це середня самооцінка [Додаток Б]. Давайте розглянемо деякі фактори, які так впливають на здоровий розвиток особистості, вміння оцінювати себе і урахування яких може піти лише на користь.

1. Комунікація

Ефективна комунікація є ключовим елементом здорових відносин. Батьки та підлітки часто стикаються з труднощами у взаєморозумінні через різницю в мовленні та поглядах. Важливо створювати відкрите середовище, де кожен може висловлювати свої почуття та ідеї без страху відвертості. Позитивний інтерес батька, який сприймається як батьківська впевненість у собі, увага, теплота й відкритість відносин (Харченко, 2019).

2. Емоційна підтримка

Підлітки переживають період інтенсивних емоцій та пошуку власної ідентичності. Батьки можуть впливати на цей процес, надаючи емоційну підтримку, розуміння та прийняття. Важливо не тільки вислуховувати, але і демонструвати зацікавленість у світі підлітка. З'ясовано Харченко С. В. (2019), що чим вища міра піклування членів родини одне про одного, допомога один одному, вираженість почуття приналежності до сім'ї, тим статистично достовірно [Додаток В] вищий у юнацькому віці загальний рівень соціального інтелекту та таких його здібностей, як здібність до логічного узагальнення, виділення загальних істотних ознак у різних невербальних реакціях людини та здібність розуміти зміну значення подібних вербальних реакцій людини залежно від контексту ситуації, яка їх викликала .

3. Задоволення основних потреб

У вихованні дітей підлітків важливо враховувати їхні базові потреби, оскільки вони становлять основу для їхнього фізичного, емоційного та психологічного розвитку. Ось декілька базових потреб, які варто враховувати:

- **Фізіологічні потреби:** Це основні потреби, такі як харчування, сон, гігієна та безпека. Правильне харчування, достатній сон і забезпечення безпеки допомагають забезпечити фізичне здоров'я підлітка.
- **Взаємодія:** Підлітки потребують соціальної взаємодії та зв'язків з іншими людьми. Це включає в себе потребу в дружбі, розумінні, підтримці та відчутті належності до соціальних груп.
- **Потреби у визнанні та самооцінці:** Підлітки потребують відчувати, що їхні досягнення та зусилля цінуються. Позитивна самооцінка та відчуття власної цінності є важливими для їхнього психологічного благополуччя.
- **Самовираження:** Підлітки потребують можливостей для виявлення своїх інтересів, талантів та почуттів. Це може включати можливість участі у хобі, мистецьких або спортивних заходах, а також вільний вибір у сфері освіти та кар'єри.
- **Автономія:** Підлітки поступово розвивають бажання до самостійності та контролю над власним життям. Вони потребують можливості вирішувати питання та приймати власні рішення, щоб відчувати себе впевненими та компетентними.

Враховання цих базових потреб у вихованні дітей підлітків допомагає створити сприятливе середовище для їхнього здоров'я, розвитку та щасливого життя.

4. Межі та правила

Встановлення чітких меж та правил є важливим елементом виховання. Відсутність адекватних меж може спричинити нерозуміння та конфлікти. З іншого боку, жорсткі або несправедливі правила можуть призвести до непокори та непорозумінь.

5. Взаємовідносини в родині

Вплив взаємодій всіх членів родини на стосунки батьків і підлітків не може бути недооцінений. Заохочення позитивних взаємодій, спільних заходів та спілкування може посилити взаєморозуміння та створити сімейне середовище, в якому кожен відчуває себе важливим членом.

6. Фізіологічні зміни

Підлітки переживають фізіологічні та гормональні зміни, які можуть впливати на їхню поведінку та настрої. Розуміння цих процесів допомагає батькам краще адаптуватися до потреб та вимог їх дітей.

Розуміння цих факторів та активна праця над стосунками можуть сприяти створенню здорового та підтримуючого сімейного середовища. Безперечно, це вимагає від батьків і підлітків терпіння, взаєморозуміння та готовності пристосовуватися до змін, які супроводжуються періодом підліткового віку.

1.3 Практичні наслідки та рекомендації, щодо мінімізування негативних наслідків взаємодії батьків та дітей

Сучасна ситуація в Україні відображає складний процес економічної кризи та війни, наслідком якого є погіршення матеріального становища значної частини суспільства, безробіття, прогресуюче зниження рівня освіти, постійне зростання матеріальних витрат, зокрема, вартості підручників. Ці процеси призвели до різкого зниження народжуваності, старіння нації, хронічного стресу, міграції та еміграції не сприяли стабілізації процесу виховання підростаючого покоління. Надзвичайно багато соціальних факторів впливають на поведінку батьків та підлітки не завжди можуть кретично оцінити ситуацію та не ототожнити її з собою. У цьому підрозділі ми зібрали збірку рекомендацій та практичних наслідків, щоб мінімізувати негативні наслідки взаємодії батьків та підлітків.

У ході дослідження ми переконались, що виховання дітей потребує від обох батьків усвідомлення відповідальності та розуміння батьківських ролей. Стаття 54 (Сімейний кодекс України [СКУ], 2002) вказує, що чоловік та дружина, мають право розподілити обов'язки в сім'ї між собою. При цьому усі важливі питання, що стосуються життя сім'ї мають бути вирішені подружжям спільно, на умовах

рівності. Це говорить про те, що батьківські обов'язки належить виконувати разом і не перекидати цю відповідальність одне на одного (Качан, 2022)

Також неможливо залишити без уваги статтю 155:

1. Здійснення батьками своїх прав та виконання обов'язків мають ґрунтуватися на повазі до прав дитини та її людської гідності.

2. Батьківські права не бути актуальними всупереч інтересам дитини.

3. Відмова батьків від дитини є неправозгідною, суперечить моральним засадам суспільства.

4. Ухилення батьків від виконання батьківських обов'язків є підставою для покладення на них відповідальності, встановленої законом.

Не слід оминати й статтю 150 (СКУ, 2002):

1. Батьки зобов'язані виховувати дитину в дусі поваги до прав та свобод інших людей, любові до своєї сім'ї та родини, свого народу, своєї Батьківщини.

2. Батьки зобов'язані піклуватися про здоров'я дитини, її фізичний, духовний та моральний розвиток.

3. Батьки зобов'язані забезпечити здобуття дитиною повної загальної середньої освіти, готувати її до самостійного життя.

4. Батьки зобов'язані поважати дитину.

5. Передача дитини на виховання іншим особам не звільняє батьків від обов'язку батьківського піклування щодо неї.

6. Забороняються будь-які види експлуатації батьками своєї дитини.

7. Забороняються фізичні покарання дитини батьками, а також застосування ними інших видів покарань, які принижують людську гідність дитини.

Інакше кажучи, належне виховання це не лише вимога від психологічної ролі батьків, а й прямий обов'язок, який регулюється законом.

Розуміючи фактори, що опосередковують стосунки між батьками та підлітками, важливо також звертати увагу на практичні наслідки цих взаємодій та розробляти конкретні рекомендації для покращення відносин.

Важливо знайти спільні інтереси та активності, які зближать батьків і підлітків. Але, як запевняє автор офіційного сайту НУШ – Світлана Ройз (2024),

батьки та діти не завжди можуть грати з дітьми чи проводити якісно час з підлітками через безліч факторів. Наприклад: дорослі можуть уникати контакту, відсутність такого досвіду в їх дитинстві та підлітковому віці, стрес, втома та виснаження. Тому, батькам потрібно взяти до уваги декілька нюансів:

- «Розклад» дня, часу лише для батьків та дітей.
- Чесно говорити про свою втому та виснаження, попереджувати про зміну планів завчасно, ніколи не вигадувати відмазки, адже це призведе до відчуття фальшивості у відносинах.
- Різні смаки та реакції модуть часто призвести до непорозумінь.
- Головне для підлітків, як і для дітей в будь-якому віці – відчувати, що батьки лише їх та повністю присутні в цей час.

1. Розробка спільних активностей

Спільне проведення часу, незалежно від того, чи це спорт, мистецтво чи гурткова діяльність, сприяє формуванню позитивних спільних спогадів та сприяє зміцненню взаємодій. Хочемо навести приклад, що допоміг нам підтвердити наші припущення на цей рахунок, а саме історію стосунків матері та сина, підлітка та навколишнього середовища у фільмі Майкла Міллсома 2016 року “Жінки 20-го століття” [Додаток Г]. Період від 13 до 16 років не являється найлегшим для хлопця, адже в нього було багато максималізму в крові та непохитна думка щодо того, як це бути дорослим. І скільки б разів не було проведено виховних розмов найбільше хлопцю допомогло якісне спільне дозвілля з іншими героями фільму. Вечері, прогулянки, ночівлі, поїздки до узбережжя, катання на скейті, прочитання та аналіз книг, обговорення особистих думок на актуальні теми – все це допомогло йому більше пізнати людей та бачити їх приклад дорослих та зрілих людей на практиці, а не тільки на словах.

2. Ефективна комунікація

Розвивати навички ефективної комунікації можна через регулярні відкриті розмови, де кожна сторона може висловити свої думки та почуття. Важливо слухати активно, уникати осудів та сприяти відкритому обміну інформацією. Для цього розділу також ми знайшли хороший фільм, який ми рекомендуємо

переглянути для того, щоб краще зрозуміти природу такого не простого підліткового періоду – “Леді-Птаха” 2017 року режисерки Грети Гервіг [Додаток Д]. Батько Крістіни завжди активно та уважно слухав доньку, розумів її почуття та переживання та був готовим прийняти різні погляди на ситуації, не боячись втратити свій авторитет, що навпаки лише закріпило його в очах його дитини. Саме ця його якість допомогла йому стати “містком” для примирення Крістіни з матір’ю.

3. Встановлення меж та правил

Межі та правила повинні бути чіткими, але відповідати реальним потребам та можливостям підлітка. Особливо важливо пам’ятати, що дитина найкраще навчається та розвивається в природньому середовищі під час виконання рутинних дій та буденних активностей (Українська мережа за права дитини, 2023). Виходячи з цього, ми розуміємо, що якісний діалог щодо встановлення правил сприяє їхньому прийняттю та допомагає не тільки уникнути конфліктів, а й покращує якість життя та розвитку.

4. Професійна підтримка

У разі складних сімейних ситуацій чи виникнення серйозних проблем, важливо звертатися до фахівців. Психологічна підтримка може бути корисною для всієї родини, допомагаючи розкрити корені конфліктів та знаходити конструктивні рішення. За словами І. Качана (2022) “Важливо відноситись з повагою до підлітка, зважати на його думки, інтереси, ідеї також включати його участь у прийнятті рішень стосовно життя сім’ї.”

5. Активна участь у житті підлітка

Невід’ємною умовою для підтримки зв’язку та формування довірливих відносин з підлітком є увага та інтерес батьків до його життя. Тому, так важливо для обох батьків знаходити час для спілкування, спільних інтересів, взаємодії. (Качан, 2022) Батьки повинні бути активно зацікавлені у житті свого підлітка. Важливо вивчати його інтереси, події в школі, друзів та інші аспекти його життя. Це сприяє встановленню довіри та взаєморозумінню.

6. Посилення емоційної зв’язаності

Створення позитивної атмосфери та зміцнення емоційної зв'язаності можна досягти через висловлення тепла та підтримки. Похвала за досягнення, вираження любові та розуміння важливих моментів в житті підлітка створюють основу для стабільних відносин.

Загалом, стосунки між батьками та підлітками вимагають свідомих зусиль обох сторін. Розуміння та врахування цих факторів, а також впровадження практичних рекомендацій, можуть сприяти створенню гармонійної родинної динаміки та сприяти розвитку позитивних відносин.

РОЗДІЛ 2. БАТЬКИ ЯК ПРИКЛАД ОСОБИСТОЇ МОДЕЛІ ДЛЯ НАСЛІДУВАННЯ

2.1 Наслідки позитивного та негативного моделювання ролі батьків у стосунках з підлітками

Позитивне моделювання ролі батьків

Здорові стосунки: Батьки, які демонструють міцні та здорові стосунки з батьками сприяють адекватному спілкуванню з ними. Дослідження Самарук та Кулік (2024), що вони дають багато позитивних емоцій і те, що ми завжди можемо знайти підтримку, навіть якщо вже вирости.

Виховання здорових звичок: за дослідженням порталу 4Mamas (2020) якщо батьки ведуть здоровий спосіб життя, вони прищеплюють цінності здоров'я та відповідальності перед підлітків. Іноді вони стосуються не лише гігієни, а й загальноприйнятих етичних норм та деякі з них варті уваги:

- Бути чемним. Фрази: «Дякую», «Спасибі», «Будь ласка», «Будьте ласкаві», «Перепрошую», «Будьте здорові» та ін.
- Бути пунктуальним. Ця звичка знадобиться будь-де: спочатку в школі, на гуртках, на зустрічах у друзів, а потім – на роботі, на фітнес-заняттях та на іменинах рідних.
- Займатися спортом. Заняття спортом допомагають бути стрункою й спортивною людиною.
- Привчатися порядку та охайності.
- Дарувати подарунки.
- Співчувати іншим. Співчуйте самі іншим – дитина повинна бачити гарний приклад.
- Піклуватися про близьких. Навчити доглядати молодшого братика чи сестричку заохочуйте свого первістка з малих років – нехай брязкає брязкальцем чи поміняє памперс. Заведіть кімнатного улюбленця – це найкраще привчає дитину до піклування за іншими.

- Думати позитивно. «Необхідно думки в голові перетворити на позитивні, наприклад, хочеться нову іграшку, а мама не може її купити. То можна уявити будь-що і гратися цим».
- Любити людей.
- Радіти життю. Привчайте дітей до того, що світ незважаючи ні на що прекрасний, що потрібно радіти кожному дню і бути просто щасливим.

Посміхайтесь разом без причини та частіше самі даруйте посмішку своїм дітям, показати, якою має бути щаслива людина.

Підтримка і заохочення

Батьківство, збагачене позитивом, включає в себе підтримку, заохочення та визнання досягнень підлітка, що стимулює його самооцінку та мотивацію. З цього випливає факт того, що сприятлива атмосфера в сім'ї та доброзичливі взаємовідносини є важливими умовами формування подальшого підкріплення інтересу до пошуку своєї ролі у суспільстві, покликання та адекватної впевненості у своїх силах, потребності та здатності до саморефлексії («Батькам про сімейне виховання», 2024).

Навчання емоційного інтелекту

Стиль взаємодії батьків з дітьми впливає на емоційне благополуччя підлітків і саме приклад емоційно зрілої дорослої близької людини поруч може вчити підлітка розуміти та виражати свої емоції, а також вчити їх ефективним стратегіям копінгю зі стресом та конфліктами.

Якщо позитивні аспекти виділити досить легко, то з негативними наслідками потрібно зануритись трішки глибше, та зрозуміти, що рушійна сила поганого впливу батьків на психіку своїх юних нащадків криється в хронічному стресі, через що психіка страждає та має певні блоки до свого повноцінного розвитку.

Основними особливостями прояву хронічного стресу у підлітків є: високий рівень тривожності, що супроводжується порушеннями емоційної сфери – зниженням настрою, агресивністю, песимізмом щодо свого майбутнього; неадекватне співвідношення самооцінки та рівня домагань; вибір неефективних

копінгстратегій поведінки у стресових ситуаціях; порушення міжособистісних відносин, зокрема дитячо-батьківських стосунків. Згідно з дослідженнями Харківської гімназії № 127 (2024) стиль батьківської поведінки ми визначали за трьома показниками: характер батьківсько-дитячих стосунків; стиль батьківської поведінки в стресі (батьківські копінг-стратегії); рівень суб'єктивного контролю батьків.

1. Якщо батьки виявляють агресію, неконтрольований гнів або неприйняття, це може бути засвоєно підлітком як прийнятні способи взаємодії з іншими людьми.

2. Відсутність підтримки та заохочення:

Батьки, які надають обмежену або жодної підтримки та заохочення, можуть підірвати віру підлітка у себе та свої можливості.

3. Психологічні проблеми:

Негативне батьківство може призвести до розвитку в підлітка психологічних проблем, таких як низька самооцінка, депресія або тривожність.

4. Відсутність меж:

Недостатній контроль та межі можуть призвести до невідповідальності та проблем у поведінці підлітка.

У своєму плідному дослідженні пані Олена Анопрієнко довела, що всі ці негативні наслідки є результатами стресового розладу психіки через незадоволенні базових потреб підлітка, яким надалась певна увага у підрозділі 1.2 першого розділу цієї роботи.

Таким чином, підтверджено, що стиль батьківської поведінки (різні форми порушення батьківсько-дитячих взаємин) є чинником виникнення хронічного стресу у підлітків, а позитивне ставлення батьків, конструктивна батьківська поведінка сприяють його подоланню.

Отже, важливо, щоб батьки розуміли важливість їхньої ролі в вихованні підлітка та старалися надати позитивне, підтримуюче та структуроване середовище для його розвитку.

2.2 Передача цінностей та переконань батьків дітям при їх взаємодії

Передача цінностей та переконань від батьків до підлітка важлива, оскільки вони визначають його систему цінностей та впливають на його поведінку та життєві вибори. Ось деякі способи, якими це може відбуватися:

1. Приклад

Діти уважно придивляються до поведінки батьків. Перші уявлення про справедливість, честь, обов'язок дитина дістає не стільки зі слів батьків, скільки з спостережень за їхніми вчинками. Тому їх поведінка та свідомість, відповідальність, життєве кредо і є головним фактором успішного виховання дітей. У сім'ї в процесі спілкування дітям передається світогляд батьків. Батьки щоденним особистим прикладом прививають дітям свої стереотипи свідомості і поведінки, до чого і зводиться суть всякого виховання. У "домашній школі" проходить підготовка до найважчої і складної професії на землі – матері і батька.

Головними героями в індивідуальній історії ще залежного від батьків члена сім'ї неминуче виявляються близькі люди, які оточують дитину від народження. Саме вони стають її провідниками в складному і неоднозначному дорослому світі, від них залежить вибраний шлях, вони задають швидкість руху, темп розвитку індивідуальності. Тому тільки саморозвиток, самовдосконалення, постійна робота батьків над собою створюють в сім'ї необхідну для нормального розвитку дітей атмосферу (Харківська гімназія № 127, 2024).

2. Спілкування

Відкрите емоційно та чесне спілкування батьків з дітьми допомагає передавати цінності. Під час такого спілкування батьки можуть висловлювати свої думки, пояснювати свої цінності та переконання, а також слухати думки та переживання своїх дітей. Цей аспект має в собі акт близькості, довіри та ноту терапії, безумовної любові, розуміння та підтримки, яких так часто не вистачає підліткам у переході в новий дорослий світ.

3. Сімейні традиції та обряди

Опираючись на Національну програму виховання дітей та учнівської молоді в Україні (2004), хочемо зазначити, що батьки, точно так само, як і вчителі,

зобов'язані брати участь у «формуванні у дітей та учнівської молоді відкритості, толерантного ставлення до відмінних від національних ідей, цінностей, до культури, мистецтва, вірування інших народів; здатності диференціювати спільне й відмінне в різних культурах, сприймати українську культуру як невід'ємну складову культури загальнолюдської». Ритуали, обряди та традиції в сім'ї можуть бути потужними способами передачі національних цінностей та свідомості, а також морально-етичних переконань. Вони допомагають закріпити цінності через досвід, прожиття яскравих зближуючих емоційно моментів, які об'єднують не лише нуклеарну сім'ю, а й усю родину. Тим самим даючи відчуття приналежності до свого багатого роду.

4. Виховання

Батьки можуть використовувати виховання, коли вони активно надають навчальні приклади та коментарі про те, як певні ситуації відображають їхні цінності та переконання.

Розкриваючи цю тему, слід також звернути увагу на такі особливі цінності, які можливо отримати лише в теплих стінах батьківського дому (Інтернет-журнал «Затишок»):

- **Любов до життя**

Якщо вам пощастило мати сім'ю, в якій переважає тенденція до життя, ви з більшою ймовірністю станете такими ж. І це зовсім не пов'язане з тим, що вам говоритимуть чи як навчатимуть. Це передається на рівні любові. Таким чином, ви завжди обиратимете життя і все, що пов'язано з ним: мріяти, прагнути, радіти, насолоджуватися.

- **Повага**

Повага до авторитетів є однією із цінностей, які засвоюють у сім'ї. Саме таку модель ставлення до авторитетів здатні передати батьки. Якщо їм вдасться привчити дітей до розумної дисципліни і прищепити правильні цінності та переконання, їх спадкоємці навчатися головному в нашому житті – повазі до чужого досвіду.

- Самоконтроль емоцій

Одне із завдань батьків – встановити розумні межі проявів та вираження емоцій дитини. Тому що одна справа розплакатися від образи чи відчаю, і зовсім інша – тупотіти ногами в магазині, бо не купили дорогу іграшку. Справа в тому, що якщо дорослі не допоможуть дитині навчитися контролювати свої емоції, то зробити пізніше їй це буде набагато складніше.

- Братство

Братство, крім того, що є дуже важливою цінністю, також є спосіб взаємодії та ставлення до світу. За великим рахунком мова йде про внутрішню гармонію та любов до себе. Адже без любові та поваги неможливо цінувати інших. Саме почуття братства допомагає жити у цьому світі. Любити людей світу та себе у ньому.

Таким чином, якщо в сім'ї панують повага, дружба і братерство, то дитина, мабуть, зрозуміє ці цінності на все життя.

Ці різноманітні способи взаємодії батьків з дітьми підлітками допомагають не лише передати цінності та переконання, але і сприяють їхньому внутрішньому розвитку та формуванню характеру.

ВИСНОВКИ

1. Перед проведенням будь-якого дослідження важливо чітко визначити терміни, які будуть базою для роботи. У визначенні поняття "підліток" існує безліч різних підходів, від 12 до 24 років, зазначених Голлом та Піаже, до 10 до 18 років, як визначено в законодавстві України. Підлітковий період характеризується значними фізичними, психічними та соціальними змінами, зокрема, пошуком ідентичності та встановленням соціальних зв'язків, як описав Еріксон.

Дослідження взаємодії батьків з дітьми, зокрема, дослідження Боулбі та Анопрієнко, підкреслює важливість цього процесу для формування особистості дитини. Стиль виховання батьків виявляє значний вплив на розвиток дитини, що підтверджується численними дослідженнями. Класифікація стилів виховання Баумрінд дає змогу розрізнати авторитарний, авторитетний, ліберальний та пасивний стилі, що дозволяє краще розуміти взаємодію батьків з дітьми.

Авторитарний стиль: Авторитарний підхід виховання характеризується високим контролем та низьким рівнем взаємодії. Це може призвести до негативних наслідків, таких як низька самооцінка та стрес у дітей. Батьки, що використовують цей стиль, часто сприймають дитину як невдачу, що може вплинути на її соціальну адаптацію та майбутність.

Пасивний стиль: Пасивний стиль виховання характеризується низьким рівнем контролю та емоційної підтримки. Батьки, що використовують цей підхід, не втручаються в життя дитини та не надають необхідної підтримки, що може вплинути на її саморозвиток.

Ліберальний стиль: Ліберальний підхід виховання передбачає надання дітям великої свободи та відповідальності. Це може сприяти розвитку самостійності, але також може призвести до відсутності необхідного напрямку та взаємодії, що впливає на соціальний та емоційний розвиток дитини.

Авторитетний стиль: Авторитетний підхід виховання є комбінацією контролю та відкритості до думок дитини. Цей стиль сприяє формуванню високої самодисципліни та взаєморозуміння, що робить його найбільш сприятливим для розвитку особистості дитини.

Описані у статті Мушкевича М. І. типи ставлення батьків до дітей, такі як відторгнення, симбіоз, інфантилізація, соціально-бажаний образ, авторитарна гіперсоціалізація, а також інші приклади сприйняття дитини батьками, розкривають різноманітність підходів у вихованні.

Важливо розуміти, як кожен з цих стилів може впливати на розвиток особистості дитини та її взаємодію з оточуючим середовищем. Контекст сімейного середовища та індивідуальні особливості кожної дитини важливі для врахування при аналізі різних стилів взаємодії батьків.

2. Спілкування між батьками та підлітками є важливою складовою здорового розвитку особистості та формування стійких взаємин. Однак, сучасна ситуація в Україні, охарактеризована економічною кризою та воєнним конфліктом, створює складнощі для батьків та підлітків, які можуть відобразитися на їхніх стосунках та самооцінці.

Спільні інтереси та активності можуть зблизити батьків і підлітків, проте важливо враховувати обмеження, зумовлені різноманітними факторами, які можуть перешкоджати активному відпочинку разом.

Рекомендації включають у себе створення часу лише для батьків та дітей у розкладі дня, відверте обговорення втоми та стресу, що можуть виникнути, та розуміння різниці у смаках та реакціях. Головним є надання підліткам відчуття, що вони є головними для батьків та що останні цінують час, проведений разом.

3. Батьки, які демонструють міцні та здорові стосунки між собою, с приймають адекватному спілкуванню зі своїми дітьми. Дослідження Самарука та Куліка (2024) підтверджує, що такі стосунки надають позитивних емоцій та забезпечують підтримку навіть у дорослому віці.

Крім того, виховання здорових звичок, яке демонструють батьки, впливає на формування цінностей здоров'я та відповідальності перед підлітками. Наприклад, якщо батьки ведуть здоровий спосіб життя, вони навчають своїх дітей не лише гігієні, а й загальноприйнятим етичним нормам.

Проте, необхідно також розглянути негативні наслідки, які можуть виникати через хронічний стрес у підлітків, викликаний негативним батьківським впливом

на їхню психіку. Основними проявами хронічного стресу у підлітків є висока тривожність, низька самооцінка, психологічні проблеми та відсутність адекватних меж.

Стосунки батьків з дітьми визначаються стилем батьківської поведінки, який може мати різні прояви, включаючи агресію, відсутність підтримки та неприйняття, що можуть призводити до негативних наслідків для психічного здоров'я підлітків. Позитивне ставлення батьків та конструктивна батьківська поведінка сприяють подоланню цього стресу, як показала Анопрієнко у своєму дослідженні.

Робота розкриває важливість взаємодії між батьками та дітьми у процесі виховання. Особливою увагою зазначено, що перші уявлення про справедливість, честь та обов'язок діти отримують не стільки зі слів, скільки з спостережень за вчинками батьків. Таким чином, поведінка батьків, їхнє свідоме ставлення до життя і відповідальність відіграють важливу роль у формуванні характеру дітей.

Особливу увагу слід звернути на важливість відкритого та емоційно відкритого спілкування батьків з дітьми. Це дозволяє передавати цінності та переконання, а також сприяє внутрішньому розвитку та формуванню характеру. Наприклад, зазначено, що відкрите спілкування може бути проявом близькості, довіри та підтримки, яких так часто бракує підліткам у перехідний вік.

РЕЗЮМЕ

Дослідження проведене в двох розділах розкриває ключові аспекти поведінки батьків та взаємодії з дітьми у сімейному середовищі.

Курсова робота складається зі вступу, двох розділів, 5 додатків, 3 таблиці. Обсяг роботи складає 36 сторінок. У списку використаної літератури 26 джерел.

У першому розділі підкреслено важливість зв'язку та взаєморозуміння між батьками і підлітками, а також необхідність підтримки та спілкування для створення позитивних відносин. Також було розглянуто законодавчі аспекти батьківської відповідальності та обов'язки перед дітьми, а також надані конкретні рекомендації для покращення взаємодії між батьками та підлітками, такі як розробка спільних активностей, ефективна комунікація та професійна підтримка.

У другому розділі виділено різноманітні способи передачі цінностей від батьків до підлітків, такі як приклад, спілкування, сімейні традиції та виховання.

Загалом дослідження підкреслює важливість активної участі батьків у вихованні дітей, розвиток ефективної комунікації та спільних цінностей як ключових чинників для створення гармонійної та підтримуючої сімейної атмосфери.

Ключові слова: взаємодія батьків і підлітків, поведінка, наслідування, практичні наслідки, рекомендації, спілкування, батьківська відповідальність, розвиток ефективної комунікації, цінності.

ABSTRACT

The study, carried out in two sections, reveals key aspects of parents' behavior and interaction with children in the family environment.

The coursework consists of an introduction, two sections, 5 appendices, 3 tables. The volume of work is 36 pages. There are 26 sources in the list of used literature.

The first chapter emphasizes the importance of communication and understanding between parents and adolescents, and the need for support and communication to create positive relationships. Legal aspects of parental responsibility and responsibilities towards children were also indicated, as well as specific recommendations for improving the interaction between parents and adolescents, such as the development of joint activities, effective communication and professional support.

The second chapter highlights the various ways in which values are transmitted from parents to adolescents, such as example, communication, family traditions, and upbringing.

In general, the study emphasizes the importance of active participation of parents in raising children, the development of effective communication and shared values as key factors for creating a harmonious and supportive family atmosphere.

Key words: interaction of parents and teenagers, behavior, following, practical consequences, recommendations, communication, parental responsibility, development of effective communication, values.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Анопрієнко О. В., (2017). *Стиль батьківської поведінки як чинник виникнення і подолання хронічного стресу в підлітковому віці* [Дис. канд. психол. наук, НА Педагогічний університет імені М. П. Драгоманова]. Інституційний репозитарій педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.
https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/39931/Anopriienko_dis.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
2. Дибко Світлана Анатоліївна, (2020, 19 жовтня). Зміст, форми, методи сімейного виховання. На урок.
<https://naurok.com.ua/prezentaciya-zmist-formi-metodi-simeynogo-vihovannya-199273.html>
3. Качан І. О., (2022). Психологічні особливості впливу сім'ї на формування «я – концепції» у дітей підліткового віку [маг. роб. Хмельницький національний університет]. Інституційний репозитарій хмельницького національного університету.
<https://elar.khmnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/19448077-bb13-4e14-95a6-262bf7798f5a/content>
4. Комунальний заклад "Харківська гімназія №127 Харківської міської ради, (2024). Батькам про сімейне виховання. Головна сторінка сайту "Харківська гімназія №127 Харківської міської ради".
http://school127.edu.kh.ua/storinka_dlya_batjkiv/batjkam_pro_simejne_vihovannya/
5. Лікар Інфо. Новини, (2018, 30 березня). Як знайти хобі, яке цікаве своїй сім'ї.
<https://zhyvyaktyvno.org/news/nudga-v-comu-dom-ne-zhive-obiramo-smejnehob>
6. Майк Мілс, (2016, 8 жовтня). «Жінки 20-го століття» [фільм] YouTube
<https://youtu.be/jOky3Yd9K7Q?si=2MURXZgnr7qjkHth>
7. Мушкевич М. І., (2012). Типи батьківського ставлення у сім'ях, які виховують проблемних дітей. *Офіційний сайт Волинського національного університету імені Лесі Українки*, 1–4.

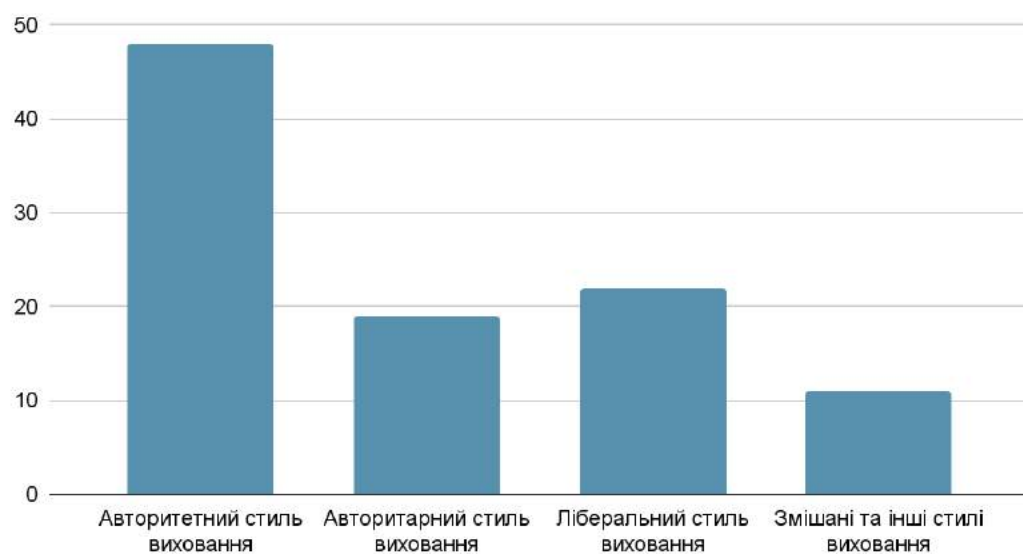
- <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/1332/3/Mushkev.pdf>
8. Самарук Т., Кулік І., (2024) 5 простих ознак, що у вас здорові відносини з батьками у дорослому віці. РБК-Україна.
<https://www.rbc.ua/rus/styler/5-prostih-oznak-shcho-zdorovi-vidnosini-batkami-1705928584.html>
  9. Світлана Ройз, & Інна Лиховид, (2024). Спільне дозвілля дітей та батьків: чому не всім це вдається та які ігри допоможуть дитині зблизитися. *Нова українська школа*.
<https://nus.org.ua/articles/spilne-dozvillya-ditej-ta-batkiv-chomu-ne-vsim-tse-vdayetsya-ta-yaki-igry-dopomozhut-rodyni-zblyzytysya/>
  10. Сімейний кодекс України, «Здійснення батьківських прав та виконання батьківських обов'язків». Відомості Верховної Ради України (ВВР) (2002) № 21-22, ст.135
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
  11. Сімейний кодекс України, «Обов'язки батьків щодо виховання та розвитку дитини». Відомості Верховної Ради України (ВВР) (2002) № 21-22, ст.135
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
  12. Софія Дудар, (2021, 11 червня), Топ-10 фільмів про стосунки між батьками та дітьми. Дивись.Info
<https://dyvys.info/2021/06/11/top-filmiv-pro-stosunky-mizh-batkamy-ta-ditmy/>
  13. Українська мережа за права дитини, (2023, 19 квітня), Робота з батьками у Дитячих точках СПІЛЬНО: можливості та інструменти. [Відео] YouTube
https://www.youtube.com/watch?v=yj0_7rtApfA (дата звернення: 18.02.2024)
  14. Харченко С. В., (2019). ВПЛИВ ЧИННИКА БАТЬКІВСЬКОЇ РОДИНИ НА РІВЕНЬ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ ОСОБИСТОСТІ. № 5, Т. 1., 75 - 80 УДК 159.98.
<https://doi.org/10.32840/2663-6026.2019.5-1.12>
  15. Чугуївський дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) № 3., (2017). *Типи неправильного сімейного виховання*.
<http://www.chuguiiv->

- dnz3.edu.kh.ua/poradi_specialistiv_dnz/psiholog/tipi_nepraviljnogo_simejnogo_vihovannya/
16. Грета Гервіг, (2017, 1 вересня). «Леді-Птаха» український постер [фільм] YouTube https://youtu.be/cNi_HC839Wo?si=F1WMsXSi1svnfq12
  17. 4 цінності, які можна прищепити лише у сім'ї. Взято з сайту Затишок 18 лютого 2024
<https://zatyshok.net.ua/28805/> (дата звернення: 18.02.2024)
  18. АнаМахТМ, (2023, 21 червня). Виховання дитини – 5 стилів виховання. [Відео] YouTube <https://www.youtube.com/watch?v=zb8aCE0IAVc>
  19. Baumrind D., (1971). Current patterns of parental authority. *Developmental Psychology*, 4(1, Pt.2), 1–103.
<https://doi.org/10.1037/h0030372>
  20. Family is..., (2023, 7 лютого). Техніка виховання від психолога/ Зручні діти/ Помилки батьків. [Відео] YouTube
<https://www.youtube.com/watch?v=1V-l3FLVysY>
  21. Family is..., (2023, 20 квітня). Підліток на слухається/ Як налагодити контакт батькам з дитиною/ Сепарація [Відео] YouTube
<https://www.youtube.com/watch?v=YjLzTZqKte8>
  22. Hall, G. S., (1904). *Adolescence: Its psychology and its relations to physiology, anthropology, sociology, sex, crime, religion and education, Vol. 1*. D Appleton & Company.
<https://doi.org/10.1037/10616-000>
  23. Ifightdepression Що таке підлітковий вік. Взято 21 березня 2024 з <https://ifightdepression.com/ua/dlja-molodix-ljudej/scho-take-pidlitkovij-vik>
  24. John Bowlby, Mary D. Salter Ainsworth., (1965). *Child Care and the Growth of Love*. Penguin Books.
  25. Piaget, J., (1932). *The moral judgment of the child*. Harcourt, Brace.
  26. 4Mamas, (2020). 10 корисних звичок, до яких необхідно привчати дітей змалечку. Блог 4Mamas Книги для гармонійного розвитку вашої дитини.
<https://www.4mamas-club.com/porady/10-korisnix-zvichok-do-yakix->

[obvyzkovo-neobxidno-privchati-ditej-zmalechku/](#)

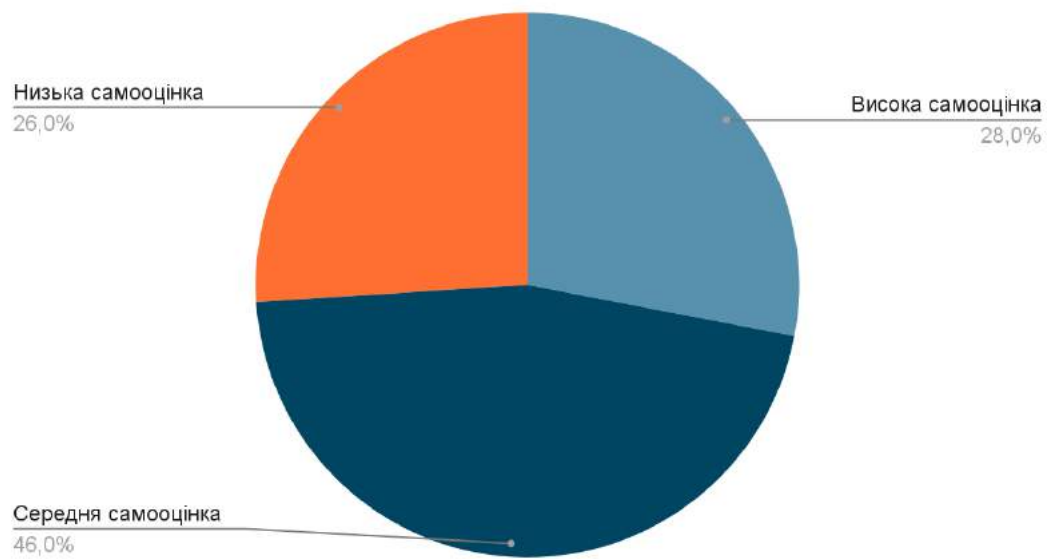
ДОДАТКИ

Додаток А. Шість основних та самих поширених видів стилів поведінки батьків (Анопрієнко О. В., 2017)

Додаток Б. Типи самооцінки та їх поширеність серед підлітків України
(Анопрієнко О. В., 2017)

Додаток В Харченко С. В., (2019). ВПЛИВ ЧИННИКА БАТЬКІВСЬКОЇ РОДИНИ
НА РІВЕНЬ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ ОСОБИСТОСТІ. № 5, Т. 1., ст 78,

таблиця 3

Таблиця 3

Взаємозв'язок сприйняття сімейного оточення та складників соціального інтелекту

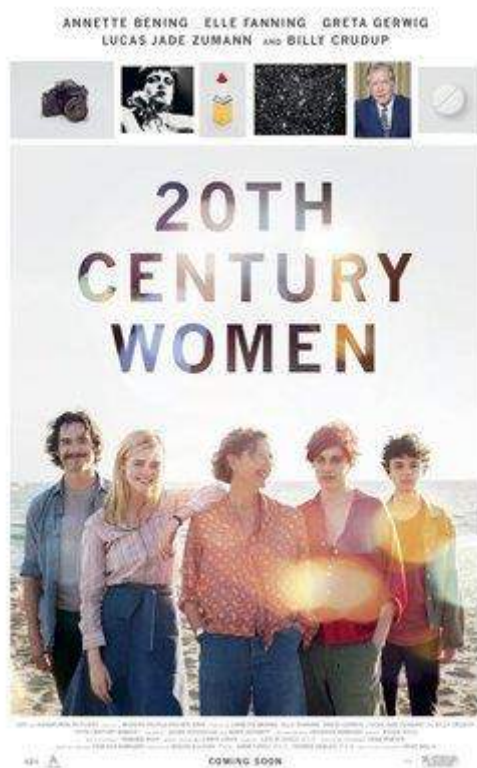
Показник сімейного оточення	Показник за методикою Дж. Гілфорда, r_s				
	1 субтест	2 субтест	3 субтест	4 субтест	Загальний рівень
Показники відносин між членами сім'ї					
Згуртованість	0,21	0,39*	0,43*	0,12	0,41*
Експресивність	0,17	0,15	0,32	-0,06	0,26
Конфлікт	0,44*	0,17	0,38*	0,07	0,45*
Показники особистісного зростання					
Незалежність	0,18	0,21	0,51**	-0,16	0,30
Орієнтація на досягнення	-0,37*	-0,17	0,00	0,08	-0,19
Інтелектуально-культурна орієнтація	-0,52**	-0,11	-0,12	-0,40*	-0,42*
Орієнтація на активний відпочинок	0,11	0,36*	0,20	-0,01	0,28
Морально-етичні аспекти	0,02	-0,07	0,36*	0,19	0,18
Організація	0,01	0,15	0,14	0,12	0,21
Контроль	-0,01	-0,09	-0,15	0,26	-0,01

Умовні позначки: * – $p \leq 0,05$ при $r_{\text{сп.}} = 0,36$; ** – $p \leq 0,01$, при $r_{\text{сп.}} = 0,47$ для $N = 30$

Додаток Г. Майк Міллс, (2016, 8 жовтня). «Жінки 20-го століття» оригінальний
постер [фільм]

YouTube

<https://youtu.be/jOky3Yd9K7Q?si=2MURXZgnr7qjkHth>

Додаток Д. Грета Гервіг, (2017, 1 вересня). «Леді-Птаха» український постер
[фільм]

YouTube

https://youtu.be/cNi_HC839Wo?si=F1WMsXSi1svnfq12

